

Andrei Eșanu, Valentina Eșanu

**Viața și faptele
Mitropolitului Grigorie Roșca
(1478-1570)**

Tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Editura DOXOLOGIA
Iași, 2017

Cuvânt înainte

Unul dintre cei mai importanți ierarhi români din secolul al XVI-lea a fost Grigorie Roșca (1478-1570), Mitropolit al Moldovei (1546-1551), care de-a lungul vieții sale a lăsat urme adânci în istoria monahismului și culturii românești.

Viața și activitatea Înaltpreasfinției Sale a atras de mai multă vreme atenția teologilor și istoricilor români. De-a lungul timpului, aceștia au publicat o serie de studii în care – direct sau indirect – acordă atenție vieții și faptelor ierarhului moldovean. Dintre acestea, mai substanțială ni s-a părut lucrarea Părintelui Constantin Cojocaru și a lui Constantin Turcu, *Daniil Sihastrul. Figură istorică, legendară și bisericească*. Mai multe informații interesante privitoare la Grigorie Roșca aduc în studiile lor Emil Turdeanu, Al. I. Ciurea, Mircea Păcurariu, Maria Magdalena Székely, precum și autorii studiului de față. Fiecare dintre aceștia au venit cu date și informații, analize și reflecții, care în totalitatea lor ne-au făcut să cuprindem și să sistematizăm această materie, din care să apară în toată dimensiunea lor faptele ierarhului care și-a dedicat întreaga viață slujirii lui Dumnezeu, iar prin aceasta a lăsat în urmă o bogată moștenire culturală și spirituală materializată în celebrele monumente de arhitectură și pictură medievală românească de la Mănăstirile Probota și Voroneț.

De un real folos în elaborarea sintezei noastre ne-au fost sursele documentare, iconografice și arheologice care

au fost depistate și publicate de câteva generații de cercetători de-a lungul ultimului secol. Toate aceste materiale își găsesc locul în studiul și interpretările noastre privind viața și activitatea Mitropolitului Grigorie Roșca, fiind reflectate în referințele de la subsol.

Precum am încercat să distingem noi, în întregul parcurs al vieții și activității în plan duhovnicesc al lui Grigorie Roșca, s-au profilat patru perioade distincte: **prima** – formarea sa în plan cultural-spiritual, precum și anii de ascultare la Mănăstirea Voroneț (1488-1523); **a doua** – anii de afirmare în plan duhovnicesc ca egumen la Mănăstirea Probota (1523-1546); **a treia** – activitatea sa ca Mitropolit al Țării Moldovei (1546-1551); și cea de-**a patra**, – anii 1551-1572: revenirea și anii de „poslușanie”, până la sfârșitul vieții, la Mănăstirea Voroneț. Toate aceste perioade sunt pline de activități deosebit de importante atât pentru mănăstirile la care a făcut ascultare, cât și pentru perioada în care s-a aflat în Scaunul mitropolitan.

Ne exprimăm speranța că cercetările ulterioare, dar poate și noile descoperiri documentare și arheologice, vor completa și îmbogăți datele referitoare la viața, personalitatea și nevoițele sale, lărgind orizonturile de cunoaștere a acestei ilustre personalități, care și-a dedicat întreaga viață slujirii cu devotament și adâncă credință Bisericii lui Hristos.

1. Loc de metanie – Mănăstirea Voroneț (1488-1523)

Viitorul ierarh Grigorie Roșca s-a născut jurul anului 1478¹ în satul Roșca², din părțile târgului Hârlău, de unde i se trage numele, dintr-o familie de oameni evlavioși și avuți, care avea o oarecare relație de rudenie cu soțul mamei lui Petru Rareș³, domn al Moldovei (1527-1538; 1541-1546), ba chiar, pe o anumită linie, rudă și cu Sfântul Daniil Sihastrul⁴. Se admite chiar că Grigorie Roșca ar fi

---

¹ În inscripția de pe piatra tombală, pregătită pentru sine de Grigorie Roșca în 1551, se arată că pe acea vreme el avea 73 de ani, de unde niște simple calcule matematice făcute de istorici ne duc la concluzia, că viitorul Mitropolit Grigorie Roșca trebuie să se fi născut pe la 1478 (Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, *Mitropolitul Grigorie Roșca*, în *Idem, Mănăstirea Voroneț. Istorie. Cultură. Spiritualitate*, Chișinău, 2010, pp. 39-41).

² Constantin Cojocaru, „Mitropolitul Grigorie Roșca”, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1978, nr. 1-2, pp. 61-70. Maria Magdalena Székely, „Neamul dinspre mamă al lui Petru Rareș”, în *Arhiva Genealogică*, 1998, V(X), nr. 1-2, pp. 175-176.

³ Mitropolitul Moldovei Dosoftei îl considera în 1677 chiar văr drept cu Petru Rareș (*apud* Mircea Păcurariu, *Studii de istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, București, 2009, p. 305. C. Rezachevici, *Cronologia domnilor din Țara Românească și Moldova (1324-1881)*, vol. I (sec. XIV-XVI), București, Ed. Enciclopedică, 2001, p. 586.

⁴ Constantin Turcu, „Daniil Sihastrul. Figură istorică, legendară și bisericească”, în *Studii și Cercetări Istorice*, an. XX, 1947, vol. 3, Seria nouă, p. 256.

făcut parte prin tatăl său din familia vechilor ctitori ai Voronețului, ceea ce înseamnă că era scoborător din același Bârlă de la Hârlău⁵. Întrucât se născuse în jurul datei de 25 ianuarie, când se prăznuiește Sfântul ierarh Grigorie Teologul, a fost numit și el Grigorie⁶.

Biserica „Sfântul Gheorghe” de la Voroneț

Crescând de mic copil într-o atmosferă de adâncă credință în Ortodoxie și Biserică, părinții l-au dat pe Grigorie, prin 1488, pe când împlinise 10 ani⁷, la învățătură

---

⁵ Există opinia că rudele dinspre mamă ale lui Petru Rareș, pe nume Bârlă de la Hârlău și fiul său Stan Bârlici, ar fi pus temelile Mănăstirii Voroneț prin anii '30 ai sec. al XV-lea (Maria Magdalena Székely, *Sfetnicii lui Petru Rareș. Studiu prosopografic*, Iași, 2002, pp. 173-176).

⁶ Constantin Cojocaru, „Mitropolitul Grigorie Roșca p. 62.

⁷ *Ibidem*.

2. Egumen la Probota (1523-1546)

În jurul anului 1523, probabil datorită bunelor relații dintre monahii de la Voroneț cu domnul țării Ștefăniță voievod (1517-1527), ale căror temelii trainice au fost puse în timpul domniei lui Ștefan cel Mare și Sfânt, ieromonahul voronețean Grigorie este trimis la „poslușanie” ca egumen la o altă ctitorie domnească – Mănăstirea Probota, numită și Pobrata, cu hramul Sfântul Ierarh Nicolae (una dintre cele mai vechi așezări monahale din Țara Moldovei, menționată pentru prima dată la 1391), postură, în care s-a aflat până în pragul morții lui Petru Rareș, care a survenit pe la începutul lunii septembrie 1546. În domnia lui Ștefan cel Mare Probota Veche s-a bucurat de mare susținere și grijă din partea voievodului, deoarece acolo au fost înhumați părinții săi, Bogdan al II-lea și Maria-Oltea, aceasta fiind prima dintre ctitoriile sale¹⁷. Pe lângă faptul că Sfântul Ștefan cel Mare i-a oferit bogate danii și scutiri de dări, el a mai construit aici o impunătoare biserică de piatră cu gropniță voievodală, dar care în urma unor repetate alunecări de teren s-a surpat¹⁸. Se pare Sfântul Ștefan cel Mare a început să zidească o nouă biserică la

---

¹⁷ Lia Bătrâna, Adrian Bătrâna „O primă ctitorie și necropolă voievodală datorată lui Ștefan cel Mare: mănăstirea Probota”, în *Studii și cercetări de istorie și artă*. Seria Artă Plastică, București, 1977, t. 24, pp. 205-229.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 214-217. A. Eșanu, V. Eșanu, *Bogdan al II-lea și Maria Oltea – părinții lui Ștefan cel mare și Sfânt*, Chișinău, 2007, pp. 64-76.

Probotă Veche, dar din anumite motive, nu a reușit s-o finalizeze¹⁹. Deoarece urmașii săi (Bogdan al III-lea și Ștefăniță Vodă) nu au mai manifestat aceeași grijă față de ctitoria tatălui și respectiv bunicului său, când Grigorie Roșca a sosit în 1523 la noul lăcaș de închinăciune, a găsit Probotă în ruină, delăsare și sărăcie.

De aceea, chiar de la bun început, noul stareț a încercat să redreseze situația apelând la sprijinul noului domn, Petru Rareș, care în primele trei luni de după urcarea în scaun a dus la capăt construcția bisericii Mănăstirii Probotă Veche, începută de tatăl său „mai la vale, lângă pă-râu”²⁰. În cartea domnească din 16 aprilie 1527, voievodul spunea: „... am zidit Mănăstirea Pobrata și am înfrumusețat-o și am gătit-o și am miluit-o cu sate și metoace, și chiar de ziua sfințirii bisericii am dat dar sfântului jertfenic satul, anume Dobrușia, în ținutul Soroca, și cu mori pe Răut, la Pogor, și cu tot venitul, ca să fie sfintei noastre rugi, mănăstirei de la Pobrata...”²¹. Întrucât din cauza alunecărilor de teren și această construcție era în pericol de surpare, ceea ce s-a și întâmplat ulterior, obștea monahală, în frunte cu egumenul Grigorie, sprijinită de Petru Rareș voievod, a luat hotărârea de a muta mănăstirea pe un teren viran

---

¹⁹ *The Restoration of the Probotă Monastery 1996-2001*, UNESCO, Ed. Metaneira, Helsinki, 2001, pp. 360-361. Tereza Sinigalia, Voica Maria Pușcașu, „Observații asupra unor detalii iconografice din pictura naosului bisericii mănăstirii Probotă”, în *Studii și cercetări de istoria artei, Artă plastică*, 1996, tom. 43, p. 60.

²⁰ Voica Maria Pușcașu, „Lespezile funerare de la mănăstirea Probotă (II)”, în *Arhiva Genealogică*, an III (VIII), 1996, nr. 1-2, p. 260.

²¹ *Documente privind istoria României*, A, Moldova, XVI/I, doc. 215, pp. 243-244. În continuare DIR A.

3. În rang de mitropolit (1546-1551)

Întrucât în primele luni ale anului 1546 a murit Mitropolitul Moldovei Teofan (fost monah la Voroneț), Petru Rareș a fost pus în fața situației de a numi în scaun un nou ierarh. Deoarece relațiile casei domnești cu egumenul de la Probota erau cât se poate de bune, un candidat potrivit a părut Grigorie Roșca și în scurtă vreme după 13 mai 1546, acesta este așezat în scaunul de Mitropolit al Sucevei și Moldovei⁵⁶, nădăjduindu-se că va dirigi Mitropolia și întreaga Biserică a Moldovei tot atât de rodnic cum reușise să păstorească timp de 23 de ani la Mănăstirea Probota. În scurtă vreme s-a stins din viață și voievodul, dar bunele relații care se stabiliseră între Grigorie Roșca și casa domnească a rareșeștilor au continuat să se mențină tot atât de intens ca și odinioară, proaspătul ierarh bucurându-se de mare autoritate în fața Elenei Brancovič, soția lui Petru Rareș, și a fiilor Ilie și Ștefan. Ca Mitropolit al Moldovei, Grigorie Roșca a avut în grijă să organizeze procesiunile și să officieze slujba de înmormântare a lui Petru Rareș (1546), dar și să-l miruiască domn pe Iliaș Rareș (3 septembrie 1546).

Îndată după ce devenit mitropolit, Grigorie Roșca, pe lângă alte preocupări legate de diriguirea Bisericii moldovenești, a continuat să țină sub supravegherea sa Probota,

---

⁵⁶ Al. I. Ciurea, „Șirul mitropoliților Bisericii Ortodoxe din Moldova. Elemente esențiale biografice și bibliografice”, p. 59. Mircea Păcurariu, *Enciclopedia ortodoxiei românești*, București, 2010, p. 555.

intervenind pe lângă noul domn să aibă în grijă ctitoria tatălui său, Petru Voievod. Drept urmare, la 29 iulie 1548, Iliș Rareș voievod dă o aprigă poruncă, amenințându-i cu toată asprimea pe cei care vor încălca drepturile mănăstirii asupra lacului Belevu⁵⁷, iar în 1550, același voievod încheie lucrarea de împrejmuire a sfântului lăcaș cu un zid de incintă și pune stema țării și a dinastiei pe turnul de la intrare⁵⁸. Bunăvoința de odinioară a rareșeștilor a continuat să se reverse asupra obștii de la Probota și la 23 aprilie 1550, Iliș Rareș, domnul țării, înzestrea aceași mănăstire cu încă o moșie, Mărceni⁵⁹, iar în 1552, celălalt fiu al lui Petru Rareș – Ștefan, domn al Țării Moldovei (1551-1552), dăruiește Probotei satele Săvești din ținutul Neamț⁶⁰, Purcelești și Cârstești și jumătate din Strășeni⁶¹.

În același timp, ierarhul își îndreaptă din nou eforturile și dărnicia asupra mănăstirii de unde pornise – Voroneț. Întrucât în timpul domniei lui Petru Rareș s-a răspândit obiceiul de a adăuga bisericilor pridvoare, cum s-a întâmplat la Humor și Moldovița, noul ierarh Grigorie⁶² a zidit la Voroneț în 1547, poate ca urmare a îndemnului fostului mitropolit Teofan, un pridvor închis cu două contraforturi la biserica „Sfântul Gheorghe” înălțată de Ștefan

---

⁵⁷ DRH A, vol. VI, doc. 42, pp. 84-85.

⁵⁸ Petronel Zahariuc, „Contribuții privitoare la istoria mănăstirii Probota” (I), pp. 232-233.

⁵⁹ DRH A, vol. VI, doc. 59, p.103.

⁶⁰ DRH A, vol. IV, doc. 71, p. 124.

⁶¹ Petronel Zahariuc, „Contribuții privitoare la istoria mănăstirii Probota” (I), p. 237.

⁶² Elena Simionovici, *Sfânta mănăstire Voroneț. Vatră de istorie românească și de spiritualitate ortodoxă*, ediția a II-a, revăzută și îmbogățită, Editura Mușatinii, 2008, p. 13.

4. Din nou la Voroneț (1551-1570)

Întors bolnav și dezamăgit de cele întâmplate cu fostul voievod Iliăș Rareș, care între timp s-a turcit, Grigorie Roșca a revenit la ascultare în obștea monahală de la Voroneț⁷⁷, unde și-a pregătit locul somnului de veci. Crezând că va pleca la Domnul, a făcut mănăstirii cu puțin timp înainte bogate danii. În inscripția de pe piatra sa tombală pregătită prin 1551 se arată: „În zilele binecredinciosului Domn Io Iliăș vo[i]evod⁷⁸, iată eu, mitropolitul kir Grigorie, m-a cuprins pe mine cel ce număr între cei vii 73 [ani] frica de moarte și am gândit ca păharul acesta nu va trece de la mine, m-am hotărât pentru casa aceasta a tuturor fraților acestui lăcaș și mi-am făcut un mormânt, în care eu voi mini să fiu înmormântat”. Dar Domnul Dumnezeu i-a adus în-sănătoșire, după care a rămas în viață până în 1570, timp în care a reușit să facă și alte lucruri demne de pomenire pentru Sfânta Mănăstire Voroneț, despre care au ajuns până la noi doar unele informații răzlețe. Astfel, în 1553, el dăruiește mănăstirii o cruce sculptată de „popa Nichifor” în 1550, cu două inscripții în limba slavonă: „Această cruce a făcut-o episcopul Grigorie al Sucevei. A săpat popa Nichifor. 7058 (1550)”. Pe banda ferecăturii aflăm cealaltă inscripție: „Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Duhului

---

⁷⁷ Vezi și Al. I. Ciurea, *Șirul mitropoliților Bisericii Ortodoxe din Moldova. Elemente esențiale biografice și bibliografice*, p. 59.

⁷⁸ Iliăș Rareș, domn al Țării Moldovei 1546-1551.

Sfânt, binevoi robul lui Dumnezeu, kir Grigorie, mitropolitul Sucevei [și] făcu această prețioasă cruce, și o înfrumuseță și o ferecă, pentru sufletul său și al părinților săi, o dădu pre ea la Mănăstirea din Voroneț, în zilele Domnului Io Alexandru [Lăpușneanu] Voievod în anul 7161 (1553), luna august, ziua 20⁷⁹. Crucea este de dimensiuni neobișnuit de mari, cu trei brațe, având 32 de scene pe ferecătura împodobită cu pietre scumpe⁸⁰.

În 1557, Grigorie Roșca împodobește cu cheltuiala sa *Tetraevanghelul* dăruit de el în 1550 cu o frumoasă ferecătură, făcută probabil într-un atelier de argintărie local, din care desprindem o interesantă inscripție: „*Acest Tetraevanghel l-a făcut kir Grigorie fost mitropolit și l-a dat la Mănăstirea de la Voroneț, unde este hramul Sfântului Gheorghe și al Părintelui Daniil cel Nou, ca să-i fie veșnică pomană lui și părinților lui... în zilele evlaviosului Ioan Alexandru voievod, în anul 7065 (1557), luna lui februarie în 16⁸¹. Ferecătura este din argint aurit, cu inscripție pe ambele coperti. Pe coperta 1 este reliefată scena „Învierii lui Iisus”, iar pe cele patru colțuri, simbolurile evangheliștilor, iar pe cea de-a doua, Sfântul Daniil Sihastrul, iar pe colțuri, caboșoane metalice.*

---

⁷⁹ I. Zugrav, „O prețioasă cruce de la mitropolitul Grigorie Roșca”, în *Candela*, 1939, și *Extras*, 1940, p. 4. Relicva s-a păstrat un timp, după închiderea Mănăstirii Voroneț în 1785, la Dragomirna și a fost restituită recent (Daniela Micuțariu, „Chemare la restituire. Un prim pas spre înființarea unui muzeu la Mănăstirea Voroneț”, p. 21).

⁸⁰ Mircea Păcurariu, *Studii de istorie a Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, p. 308.

⁸¹ Ioan Bogdan, „Evangheliile de la Homor și Voroneț din 1473 și 1550”, pp. 651-656.

Cuprins

Al doilea Părinte al Voronețului <i>(Stavrofora Irina Pântescu)</i>	5
Cuvânt înainte	13
1. Loc de metanie – Mănăstirea Voroneț (1488-1523)	15
2. Egumen la Probota (1523-1546)	21
3. În rang de mitropolit (1546-1551)	33
4. Din nou la Voroneț (1551-1570)	43